

AXEL STEENSBERG OG J. L. ØSTERGAARD CHRISTENSEN

STORE VALBY

BILAG I-XVIII – ADDITIONS I-XVIII

III

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab
Historisk-Filosofiske Skrifter 8, 1, Part III



Kommissionær: Munksgaard

København 1974

III

BILAG I-XVIII - ADDITIONS I-XVIII

VED

AXEL STEENSBERG OG J. L. ØSTERGAARD CHRISTENSEN

PRINTED IN DENMARK
BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI A/S
ISBN 87 7304 022 3

INDHOLD – CONTENTS

- Bilag I Udsnit af Geodætisk Instituts målebordsblad 3522 i 1:20.000 forstørret til 1:8.000 (Reproduceret med tilladelse af A. 131/73 af Geodætisk Institut). På kortet er indføjjet landsbyen Store Valbys gårde og vangeskel samt sløjfede dysser. Desuden analysetallene fra de udtagne fosfatprøver i landsbyens område og arealet nærmest øst herfor samt en kontrollinje fra Tyrehøjsdyssen til Brorups skel. – Øverst i kortet er til orientering indsat et formindsket udsnit af Videnskaberne Selskabs kort over den sydvestlige del af Sjælland 1772.
Part of The Danish Geodetic Map 3522 to a scale of 1:20.000 enlarged to 1:8.000 showing the situation of Store Valby in the present landscape. The boundaries of the three fields are added as well as demolished dolmens and the deserted farms. Figures of the content of readily soluble phosphoric acid in the soil (mg. P_2O_5 in 100 g. soil) are added as well. In the upper left corner is inserted a section of The Royal Academy of Sciences and Letters' Map of 1772 as a means of orientation.
- Bilag II Rekonstrueret kort over Store Valbys marker 1682 tegnet i 1:4.000 af Ax. S., her nedsat til 1:8.000.
Map of the fields and situation of Store Valby 1682, drawn by Ax. S. to a scale of 1:4.000, but diminished to 1:8.000.
- Bilag III Den vestlige del af Ryttergodskort over Store og Lille Valby, Jernbjerg og Brorupgård, opmålt 1769 af A. N. Borch i 1:4.000, her gengivet i 1:8.000 (Matrikelsarkivet).
The western part of a map of Store and Lille Valby, Jernbjerg and Brorup Farm measured by A. N. Borch 1769 to a scale of 1:4.000, here diminished to 1:8.000 (The Cavalry District Maps in Matrikelsarkivet).
- Bilag IV Minoreret kort over Det Antvorskovske Rytterdistrikt, tegnet 1771 af Th. Bugge. Vangeskellene rigtigt indtegnet, men skraveringen angiver kun de forskellige åse som en skitseret signatur. Målestok (Matrikelsarkivet) her ca. 1:125.000.
Survey-map drawn together from the original maps of the Antvorskov Cavalry District 1771 by Th. Bugge. C. 1:125.000 (Matrikelsarkivet).
- Bilag V Kort over Det søndre Overdrev under Antvorskov opmålt 1769–70 af J. N. Berg. Her gengivet i målestokforholdet ca. 1:30.000 (Matrikelsarkivet).
Map of The Southern Common by Antvorskov Estate, 1769–70 by J. N. Berg. Scale c. 1:30.000 (Matrikelsarkivet).
- Bilag VI Udgravningsplan af gård nr. 1, hus A. Tegnet af Ø. C. 1953.
Plan of the excavation of Farm No. 1, House A. Drawn by Ø. C. 1953.
- Bilag VII Udgravningsplan af gård nr. 1, hus B. Tegnet af Ø. C. 1953.
Plan of the excavation of Farm No. 1, House B. Drawn by Ø. C. 1953.

- Bilag VIII Udgravningsplan af gård nr. 1, hus C. Tegnet af Ø. C. 1953.
Plan of the excavation of Farm No. 1, House C. Drawn by Ø. C. 1953.
- Bilag IX Udgravningsplan af gård nr. 1, hus D. Tegnet af Ø. C. 1953.
Plan of the excavation of Farm No. 1, House D. Drawn by Ø. C. 1953.
- Bilag X Udgravningsplaner af gårdene nr. 2, 3 og 4, A-husene. Tegnet af Ø. C. 1953.
Plans of the excavations of Farms No.s 2, 3 and 4, Houses A. Drawn by Ø. C. 1953.
- Bilag XI Udgravningsplaner af gårdene nr. 2, 3 og 4, B-husene. Tegnet af Ø. C. 1953.
Plans of the excavations of Farms No.s 2, 3 and 4, Houses B. Drawn by Ø. C. 1953.
- Bilag XII Udgravningsplaner af gårdene nr. 3–4, C-husene. Tegnet af Ø. C. 1953.
Plans of the excavations of Farms No.s 3 and 4, Houses C. Drawn by Ø. C. 1953.
- Bilag XIII Udgravningsplaner af gårdene nr. 2, 3 og 4. Undergrund og gruber, tegnet af Ø. C. 1953.
Plans of the excavations of Farms No.s 2, 3 and 4. The subsoil and pits. Drawn by Ø. C. 1953.
- Bilag XIV Udgravningsplan af gård nr. 17, lag A. Tegnet af Ø. C. 1959.
Plan of the excavation of Farm No. 17, Layer A. Drawn by Ø. C. 1959.
- Bilag XV Udgravningsplan af gård nr. 17, lag B. Tegnet af Ø. C. 1959.
Plan of the excavation of Farm No. 17, Layer B. Drawn by Ø. C. 1959.
- Bilag XVI Udgravningsplan af gård nr. 17, lag C og undergrund. Tegnet af Ø. C. 1959.
Plan of the excavation of Farm No. 17, Layer C and subsoil. Drawn by Ø. C. 1959.
- Bilag XVII Tavle over slægtsforbindelser mellem Store Valbys indbyggere i tiden fra ca. 1635 til 1775. Udarbejdet af Ax. S. 1973.
The genealogical pattern of the inhabitants of Store Valby from c. 1635 until 1775. Made by Ax. S. 1973.
- Bilag XVIII Successionsliste over fæsterne af Store Valbys gårde 1606–1774. Udarbejdet af Ax. S. 1970–72.
Table of the succession of the tenants of the farms of Store Valby 1606–1774. Made by Ax. S. 1970–72.

INDLEDNING TIL BILAG I-XVIII

Bilagstavlerne til dette bind omfatter, som det ses af omstående fortegnelse, kortmaterialet, slægtstavlen, successionslister over gårdbrugerne siden 1606 og udgravningsplanerne med tilhørende profiler. Bilag I-V og XVII-XVIII er tilrettelagt og tegnet af Axel Steensberg, medens J. L. Østergaard Christensen har bearbejdet udgravningsplanerne og konstrueret de tilhørende profiler, bilag VI-XVI.

Bilagene er samlet i en mappe, for at benytteren kan tage dem ud enkeltvis og lægge dem foran sig under læsningen af teksten i bind I. Her vil man også finde en udførlig redegørelse for deres indhold. Nærværende indledning skal kun tjene til at lette benyttelsen af bilagene og give en kortfattet orientering med hensyn til det grundlag, de bygger på, og hvordan de er blevet til.

På bilag I er samlet de indledende topografiske oplysninger, ved at den nedlagte landsbys beliggenhed er afsat på et moderne målebordsblad, som af hensyn til sammenligneligheden med de to følgende kort er sat op til målestoksforholdet 1:8000. Målebordsbladets nøjagtighed er naturligvis ikke blevet større ved en sådan opfotografering, og det havde været ønskeligt, om der havde foreligget en mere detaljeret terrænopmåling. Det blev overvejet, om man kunne indlægge højdekurverne på det følgende kort, bilag II. Men det ville ikke kunne lade sig gøre, uden at en del af dette korts finere detaljer blev ulæselige. Og hvis man ville vælge at publicere dette kort i den dobbelte målestok, hvori det i virkeligheden er tegnet, ville det være for stort til at kunne rummes som bilag i kortmappen. Når man alligevel ikke kunne publicere bilag II med højdekurver indtegnet, skønnedes der ikke at være tilstrækkelig grund til at ofre tid og penge på en detaljeret nyopmåling. Det besluttedes derfor at bruge det foreliggende målebordsblad fra Geodætisk Institut, bilag I, hvis højdekurver giver en grov, men uundværlig oversigt over bymarkens terræn, der kan sammenlignes med åsenes orientering i forhold til verdenshjørnerne på bilag II. Af hensyn til udenlandske læsere er der på bilag I indføjet et skitsekort over Store Valbys og de nærmestliggende landsbyers samt Antvorskovs beliggenhed i forhold til andre vigtige topografiske kendetegn i Vestsjælland, tegnet på grundlag af Videnskabernes Selskabs kort fra 1772.

Om bilag II er der sagt tilstrækkeligt i det foregående. En udførlig analyse af dets udførelse i detaljer findes i bind I, side 35 ff. Grundlaget for udarbejdelsen af dette kort har været Ryttergodskortet, bilag III, der her ligeledes er fotograferet ned til halv størrelse, fra 1:4000 til 1:8000. Begge kort er altså oprindelig tegnet i samme måle-

stoksforhold som de øvrige gamle danske matrikelskort. Originalen til bilag III er farvelagt. Gårdenes form og orientering i landsbyen viste sig ved den arkæologiske undersøgelse ikke at være nøjagtigt gengivet på ryttergodskortet. Derfor er de udgravede gårdes rigtige placering og længeantal anført på bilag I, medens de ikke undersøgte gårdes længer og omtrentlige beliggenhed her er gengivet efter et rekonstrueret kort fra 1733, jfr. bind I, fig. 18. I modsætning til det rekonstruerede kort fra 1682, bilag II, er gårdenes tilliggende agres bredder på ryttergodskortet, bilag III, blevet egaliserede, d.v.s. gjort lige brede. Man ville altså ikke ud fra den på dette kort angivne jordbesiddelse have kunnet rekonstruere gårdenes oprindelige indbyrdes størrelsesforhold og samhørighed. På bilag IV gengives et minoreret kort over hele Antvorskovs tilliggende tegnet af Th. Bugge 1771 på grundlag af opmålingerne i 1768–1771 i målestok 1:24000, her gengivet i 1:125.000. Afstribningen i vangene er kun en signatur og ikke en virkelig gengivelse af de enkelte åse. Bilag V gengiver et kort over de Antvorskov tilhørende skove og overdrev.

Principperne for opstillingen af slægtstavlen, bilag XVII, er nærmere forklaret i bind I, side 77f. Den er inddelt i lodrette kolonner, hver under sit bogstav, således at man — når tidspunktet er kendt — let kan finde de pågældende personer og se, hvordan de er i slægt med hinanden. Det har voldt vanskelighed at afgøre årstallene for adskillige fødsels- og dødsdatoer, ægteskabsindgåelser etc., fordi forskellige af de til rådighed stående kilder giver afvigende oplysninger. På en sådan opstilling må man vælge det årstal, som efter nøje prøvelse synes at være det sandsynligste, men mindre fejl har næppe kunnet undgås. Da hensigten med tavlen har været at skaffe det nødvendige overblik, så man ikke under læsningen af bogens tekst drukner i enkelthederne, måtte både denne tavle og den følgende, bilag XVIII, successionslisten over de enkelte gårdes brugere, til en vis grad forenkles.

Ingen af de to oversigtstavler har — så lidt som bogens tekst — tilnærmelsesvis kunnet udtømme de forhåndenværende kilders oplysninger. Det har ofte været nødvendigt at udelade detaljer af fremstillingen og følgelig også af disse tavler. Det gælder navnlig under svenskekrigene og i de nærmest følgende år, hvor fæstere ofte ét år brugte en del af jorden til andre af landsbyens gårde, men det næste måske helt andre stykker eller blot det, der egentlig hørte til deres egen gård. Da mange af gårdene var nedbrændt eller stod som delvise ruiner, kunne fæsterne en tid være indlogeret hos naboer, slægt eller venner. Derimod forekom der normalt ikke samfæste af en gård, således som det navnlig kendes fra Jylland. Blev en gård delt for en tid, som f.eks. nr. 13, havde hver af de to fæstere sit fæstebrev og sin del af gårdens længer, hver sit stuehus, og øjensynligt har de også delt agerlodderne mellem sig så ligeligt som muligt. De svarede også hvert år deres afgifter og skatter, således at bruget i ét og alt figurerede som to gårde. Var der samfæste i en gård, plejede det at være en søn, der tog del i gårdens drift og eventuelt havde giftet sig og boede hjemme hos sine forældre eller hos en af dem. Men det er ikke udelukket, at én eller flere af børnene en tid kan have boet som en slags inderster hos forældrene, selv efter at de var blevet gift, uden at de havde ansvar som medfæstere. Det gælder navnlig nr. 17 midt i 1700-årene.

Heller ikke de arkæologiske udgravningsplaner, bilag VI–XVI, har kunnet rumme de originale måleblades utal af detaljer. I hovedsagen er af fundne genstande kun medtaget, hvad der kan bidrage til datering af lagene samt ting, der i sig selv — når de er fundet i sikker lagfølge — kan tjene til tidsfæstelse af andre jordfundne sager. Men naturligvis er også nogenlunde komplette genstande, som ikke i og for sig lader sig datere med fuldstændig sikkerhed, men som bidrager til at give et indtryk af Store Valby bøndernes indbo og husgeråd, og som derfor findes afbildet i planchebindet, angivet på de rentegnede udgravningsplaner i part III.

Også med hensyn til lagfølgen har det været nødvendigt i nogen grad at forenkle de her gengivne planer. Det har ikke været muligt at gøre rede for mindre væsentlige udbedringer og lapperier. Men hvor detaljer skønnedes at have betydning for forståelsen af konstruktioner eller planløsninger, er de taget med. Det samme gælder profilerne, hvori også vigtigere fund er indtegnet. Men betragteren må erindre sig, at det ikke drejer sig om plane gulvlag, men om lag af magert ler, jord, trækul etc., der er blevet hulslidt og repareret flere gange, således at profilernes gulvlag til en vis grad er forenklede og linjerne trukket lige mellem de faste nivellementpunkter. Der kan også være fund, der findes indprojiceret i profilet, skønt de måske ikke lå lige i linjen. Dette vil i reglen kunne ses ved at sammenligne fundnummeret med det, der ses på den pågældende plan. I sådanne tilfælde skal man ikke lade sig distrahere af mindre afvigelser, idet en kontrol ved hjælp af de originale måleblade vil vise, at fundene hører hjemme i samme lag. Disse originale måleblade, der beror i Nationalmuseet, er trukket op med tusch, således at de altid vil kunne bruges som kontrolapparat jævnført med de originale lommebøgers oplysninger sammesteds.

Ved at afdække hele gårdsarealerne og deres nærmeste omgivelser har man gennem udgravningsplanerne, som de fremtræder navnlig i bilag X–XVI omfattende gård nr. 2–4 og 17, fået et overblik ikke alene over stuehusene, men også udhusenes beliggenhed, gårdspladser, brønde, møddingspladser, grøfter og gruber i undergrunden, som normalt ikke påvises ved udgravninger, og som har givet et righoldigt og vel-dateret fundmateriale.



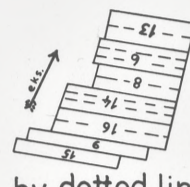
KORT OVER STORE VALBYS MARKER VED SLAGELSE 1682

REKONSTRUERET EFTER MARKBOGEN TIL CHRISTIAN V Matrikel, PÅ GRUNDLAG AF RYTTERGODSKORTETS KONTURER FRA 1769.

Af Axel Steensberg 1969

MAP OF THE OPEN FIELD OF STORE VALBY NEAR SLAGELSE 1682

Reconstructed from the Land-Register, on the basis of the boundaries of the Cavalry Estate Map of 1769.



Aas opdelt i lodder, der kan bestå af to eller flere agre, angivet med stiplede linier. Læser man gårdnumrene i skriveretningen (eks. opad), viser de retningen opmålingen er foretaget og anført i Markbogen.

A furlong divided in lots, which can consist of two or more strips, indicated by dotted lines. If the farm-numbers are read in the direction of writing (in eks. up), they show the way in which the lots have been surveyed and registered in the book.

Vangegærde - Fence between the fields of the village.

Landsby skel - Village boundary.

Gård og hus, ikke udgravet - Unexcavated farm and cottage.

Gård og hus, lokaliseret ved udgravning - Farm and cottage localized by excavation.

Vandløb og bæk - River and brook.

Veje - Roads.

Bakke - Hill.

Gravhøj - Burial mound.

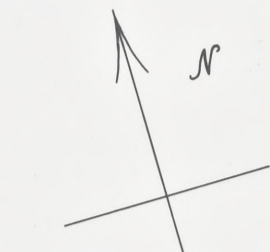
Dysse - Neolithic dolmen.

Lund - Wood.

Tørvemose - Peat bog.

Eng el. mose - Meadow or moor.

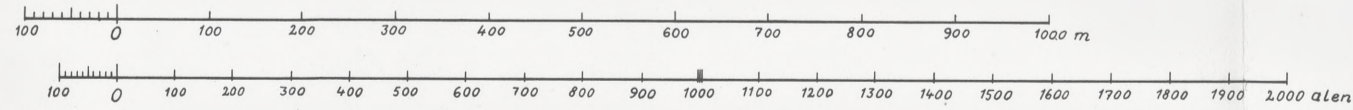
tegn. M. Eriksen



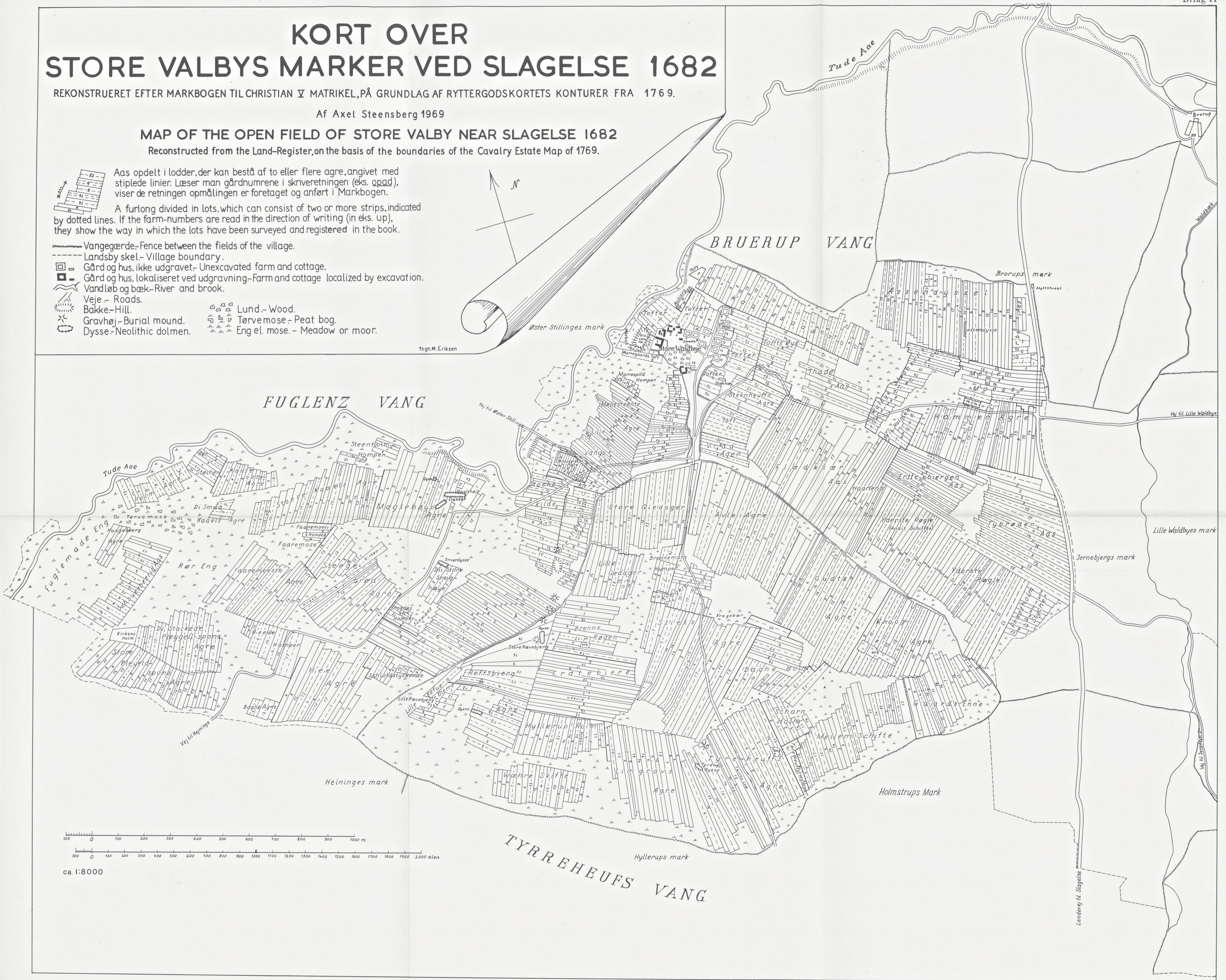
FUGLENZ VANG

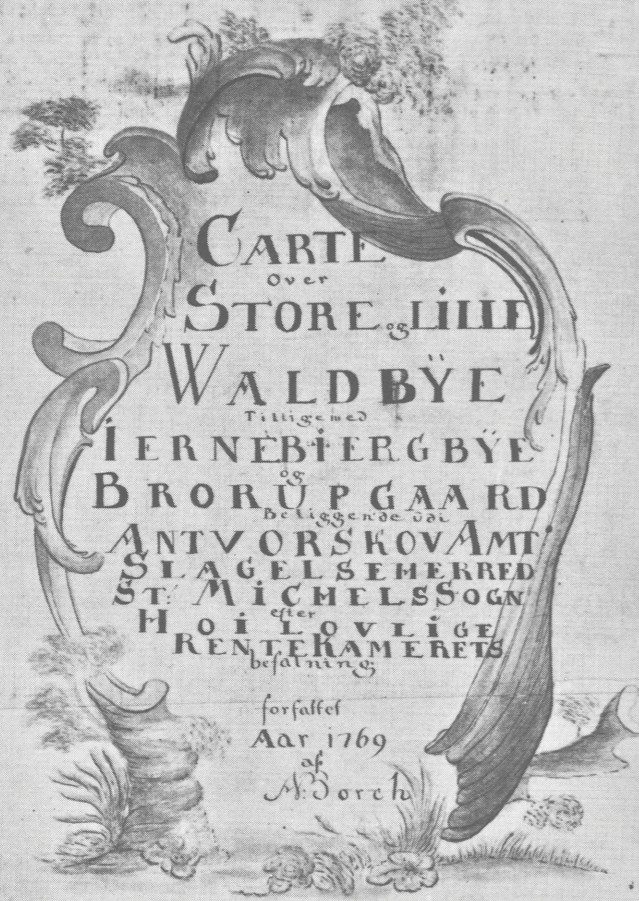
BRUERUP VANG

TYRREHEUFS VANG



ca. 1:8000





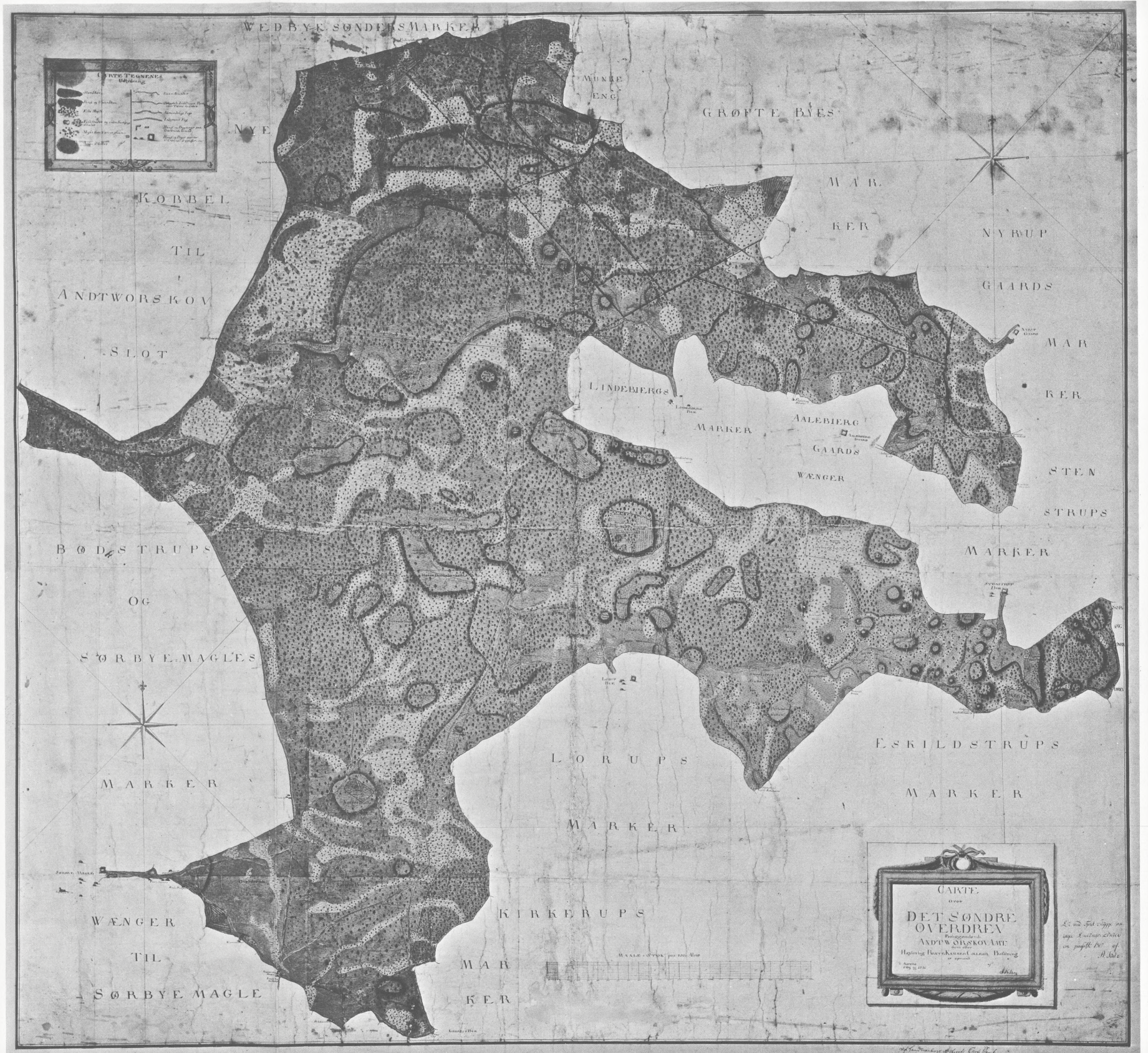
STILLINGE SOGN



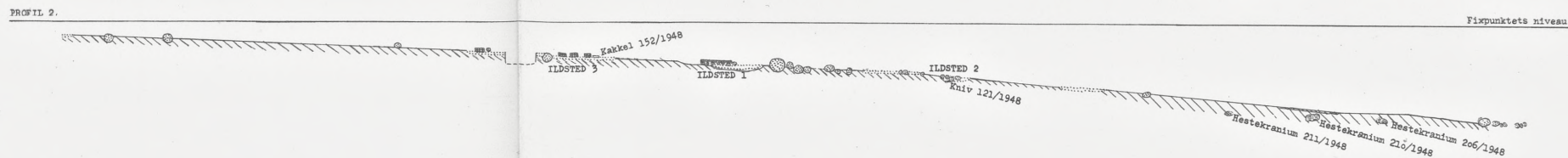
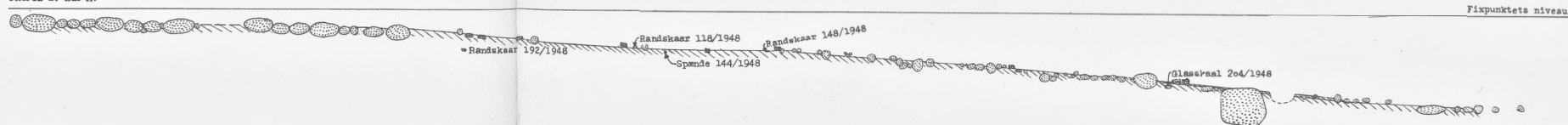
MEININGE SOGN

HOLLERUPS MARKER

HOLMSTRUPS MARKER

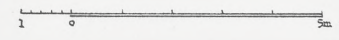
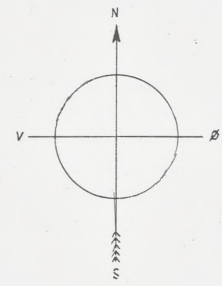


STORE VALBY. GAARD 1.
 PROFIL 1. Hus A.



SIGNATURER:

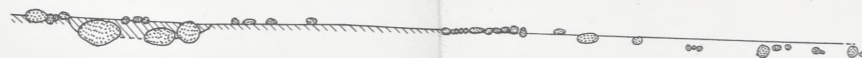
- | | | | |
|--|-------------------|--|----------------------|
| | Grænse for lerlag | | Brændt ler (ildsted) |
| | Grube | | Aske- eller trækulag |
| | Sten | | Lerkarakaar etc. |
| | Teglsten | | Udgravningssted |
| | Gruslag | | |





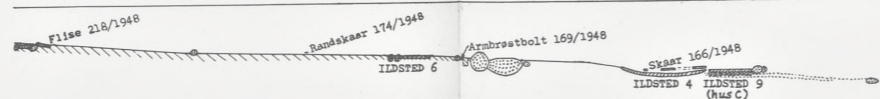
STORE VALBY. GAARD 1.
PROFIL 1. Hus B.

Fixpunktets niveau



PROFIL 2.

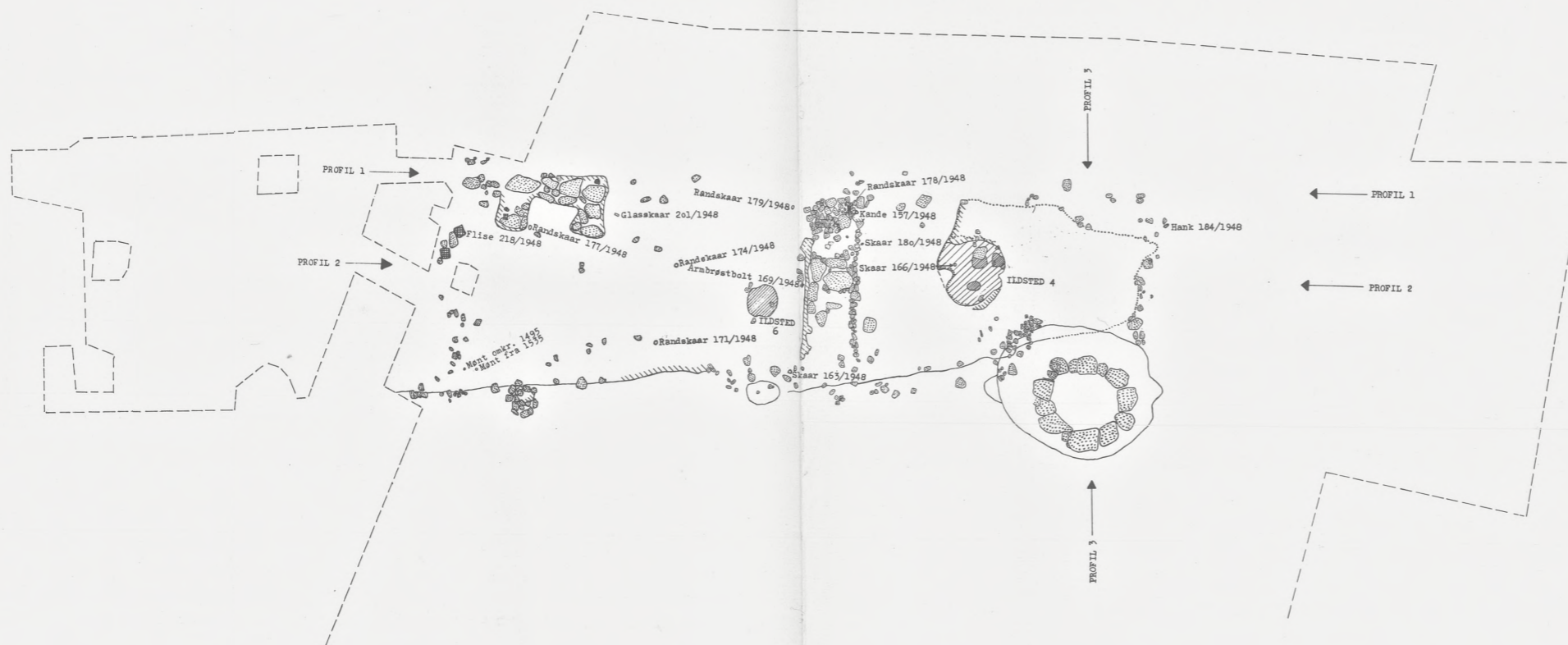
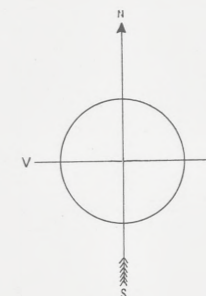
Fixpunktets niveau



SIGNATURER:

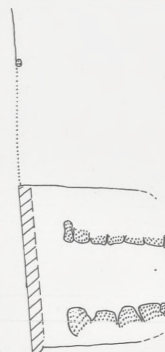
- Grænse for lerlag
- Grube
- Sten
- Teglsten
- Udgravningsrand

- Brændt ler (ildsted)
- Aske- eller trækulag
- Lerkarakaar etc.
- Jern
- Træ (brændeag)



PROFIL 3.
Fixpunktets niveau

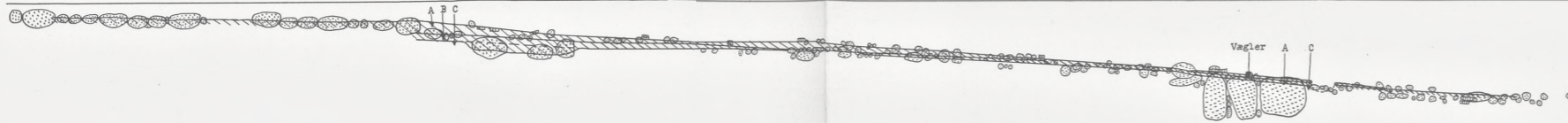
Over brændt ler fra hus A.



STORE VALBY. GAARD 1.

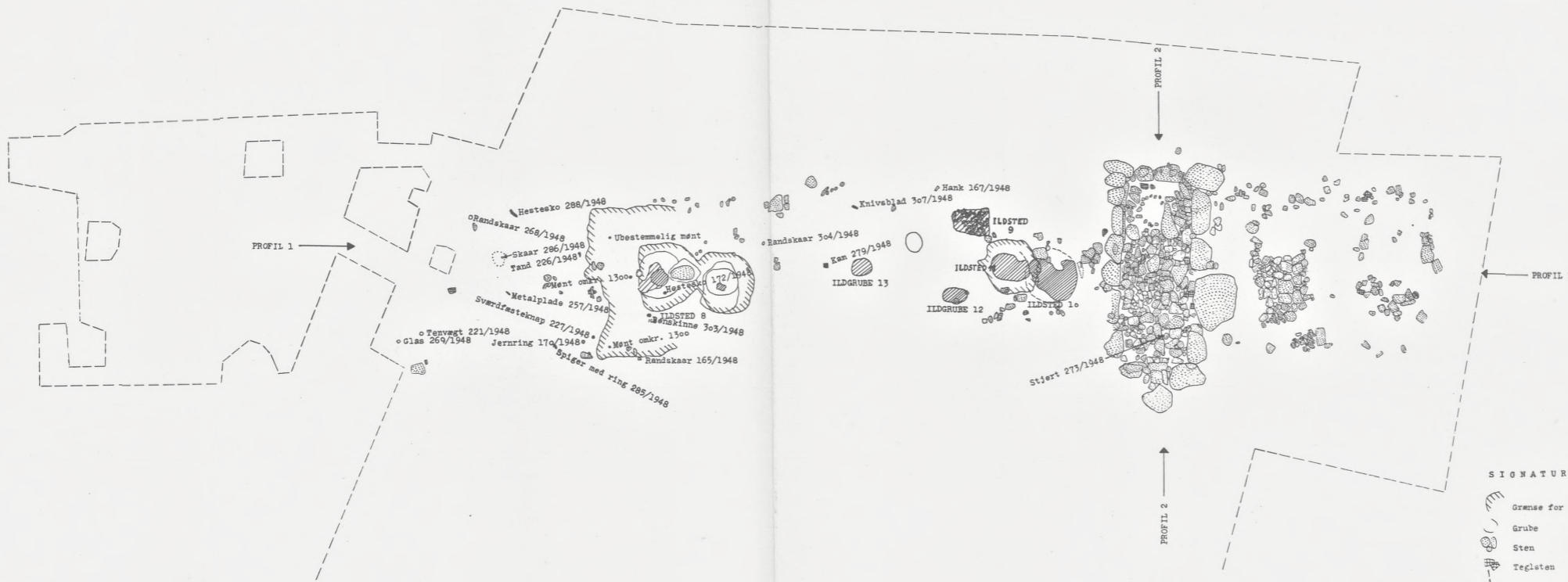
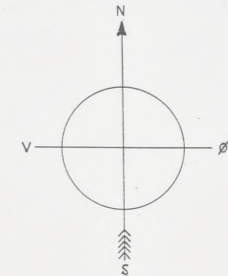
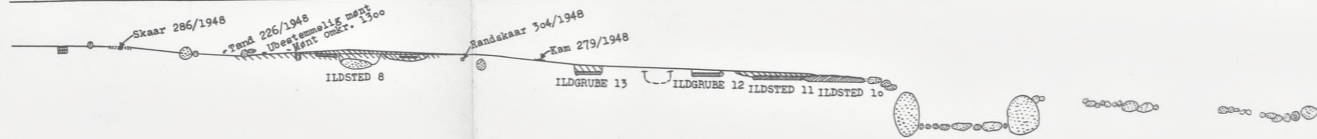
PROFIL gennem nordsiden af stuelangen. Lag A-B-C.

Fixpunktets niveau

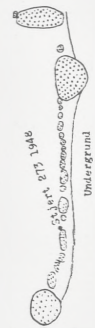


STORE VALBY. GAARD 1.
PROFIL 1. Hus C.

Fixpunktets niveau



PROFIL 2. Kælderen.
Fixpunktets niveau



SIGNATURER:

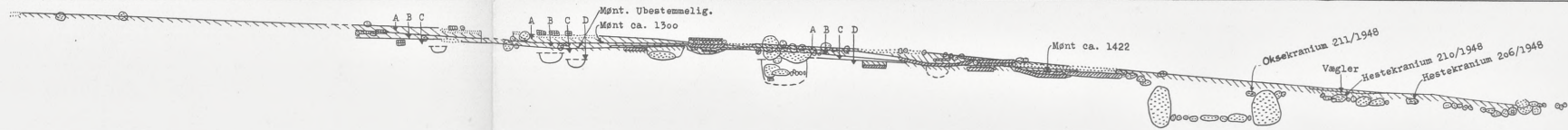
- Grænse for lerlag
- Grube
- Sten
- Teglsten
- Udgravningsrand
- Brændt ler (Ildsted)
- Aske- eller trækulilag
- Lerarkækar etc.
- Jern

1 0 5 m 20. 1953

STORE VALBY. GAARD 1.

PROFIL gennem midtlinjen af stuelangen. Lag A-B-C-D.

Fixpunktets niveau



STORE VALBY. GAARD 1.

PROFIL 1. Hus D.

Fixpunktets niveau

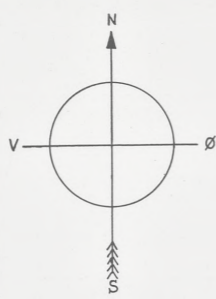


SIGNATURE:

- | | | | |
|--|-------------------|--|----------------------|
| | Grænse for lerlag | | Brændt ler (Ildsted) |
| | Grube | | Omtrentlig husrand |
| | Sten | | Lerkarskaar etc. |
| | Teglsten | | Udgravningsrand |

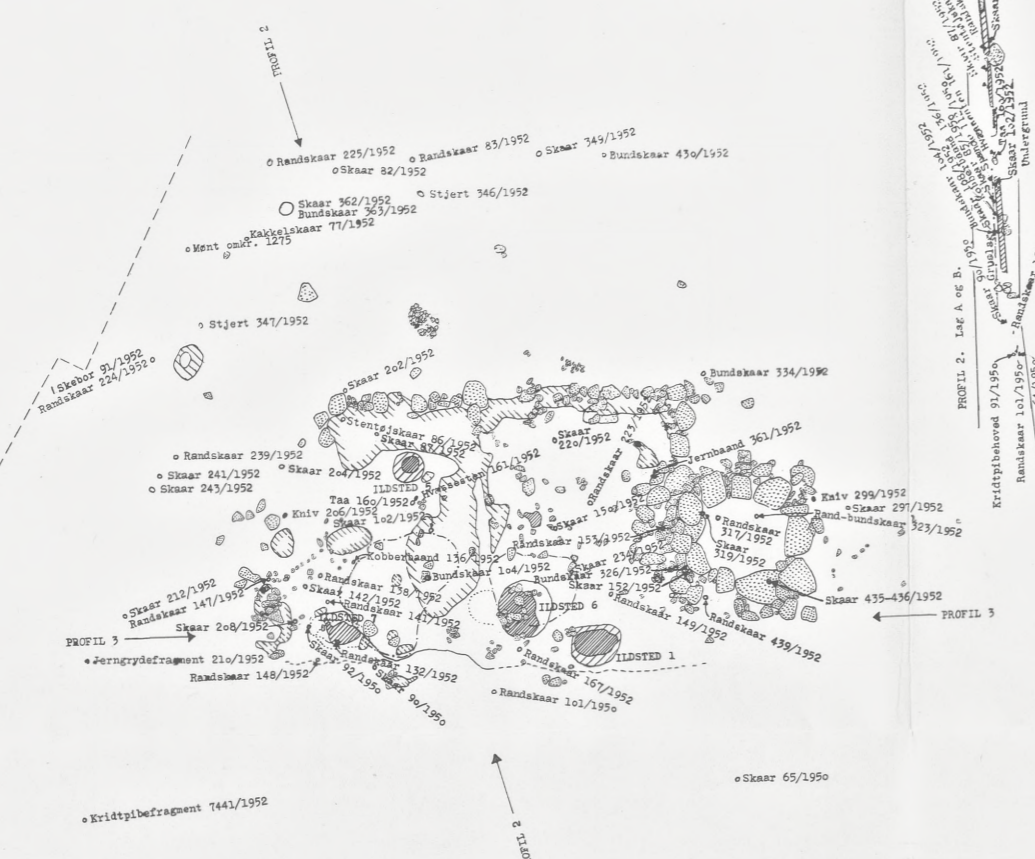
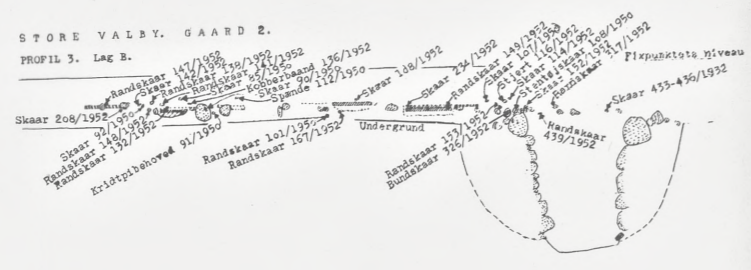
PROFIL 2. Fixpunktets niveau

Lerker 213/1948



STORE VALDT. SAARD 3-4.
Figur 1. (Samm. delstykke af tav. 2).

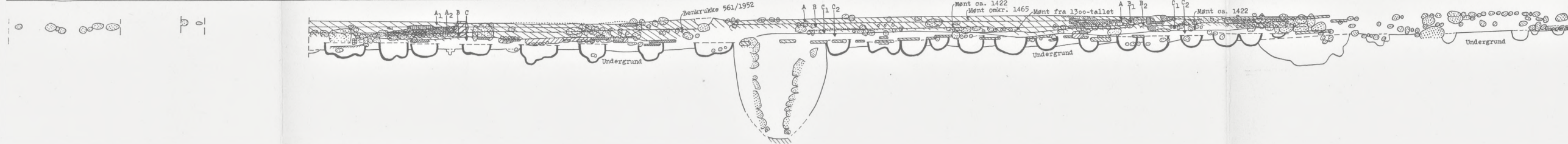
- SIGTARENE:
- Levlag
 - Brentet ler (lilafarv)
 - Akke- eller tørvslag
 - Gruslag
 - Siltlag
 - Kalklag med træstruktur
 - Grube
 - Flak
 - Tegetan
 - Særskarske etc.
 - Jern
 - Udgravnings rand



- SIGTARENE:
- Grube for Levlag
 - Brentet ler (lilafarv)
 - Gruslag
 - Akke- eller tørvslag
 - Tegetan
 - Særskarske etc.
 - Jern
 - Udgravningsrand
 - Træ (strukturen)
 - Sten
 - Tegetan
 - Særskarske etc.
 - Jern
 - Udgravningsrand

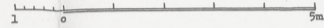
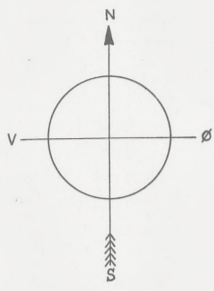
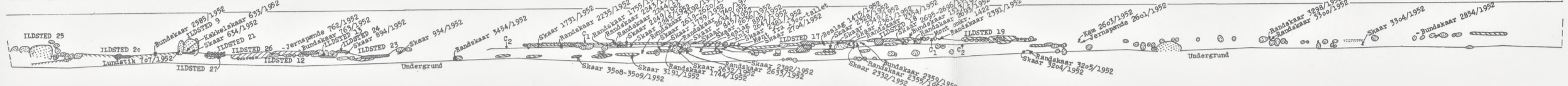
PROFIL gennem midtlinjen af stuelangerne. Lag A-B-C. Den sydlige stolpehøjde indprojiceret.

1 m over fastpunktets niveau



STORE VALBY. GAARD 3-4.
PROFIL 1 (Gennem midtlinjen af hus C).

1 m over fastpunktets niveau



SIGTATURE:

- Leireg
- Brændt ler (ildsted)
- Jæke- eller træmulig
- Gruslag
- Grube
- Sten
- Tegsten
- Lerkærker etc.
- Jern
- Udgrevningens rand



Jernspende 271/1952
Jernsand 275/1952
Bundskær 276/1952

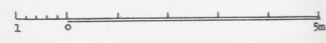
Bundskær 575/1952

STORR VALBY, GAARD 3-4, UNDERGRUND

PROFIL 1 (Gennem tværsnittet 1 af tværsnittene 1 og 4).



PROFIL 2 (Gennem tværsnittet 2 af tværsnittene 1 og 4).



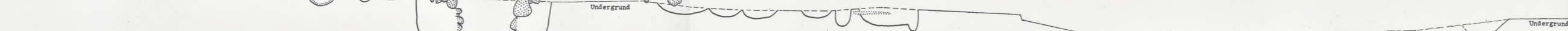
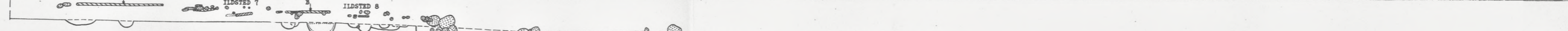
LEGENDA:

- Vegetation
- Andre udfælgninger og grøder
- Drøgere udgravinger i undergrunden
- Særlig
- Afsæling
- Sten
- No nye (brønde)
- Søjler
- Mønter
- Udgravningens rind



STORR VALBY, GAARD 2-3-4, UNDERGRUND (1. plan 2. lag A-lag 2-undergrund).

PROFIL 1 (Gennem plan 2, tværsnittene 1 og 4 og tværsnit 1).



Flygtmålestok

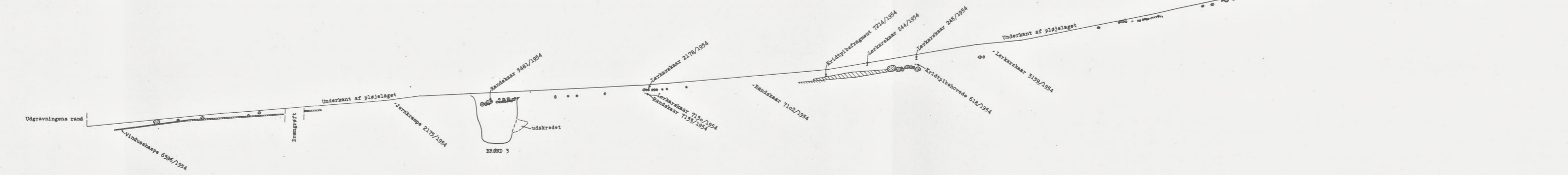
PROFIL 1. lag A.

Flakskifte niveau



PROFIL 2. lag A.

Flakskifte niveau





STORE VALBY, GAARD 5(17).
 PROFIL 1. Lag C-undergrund.



SIGNATURES:
 ◉ Lerkarbaer for lag
 ◉ Brændt ler (flåret)
 ◉ Stolpesten
 ◉ Grube
 ◉ Sten
 ◉ Tegsten
 ◉ Kugler
 ◉ Lerkarbaer etc.
 ◉ Jern
 ◉ Ugravningsens rand

PROFIL 1. Lag C-undergrund.

